

## TERGOV EKSPERIMENTINI O‘TKAZISH TAKTIKASI

**Mamanarov Xaitmurat**

Termiz davlat universiteti, yuridik fakulteti o‘qituvchisi

### **Annotatsiya**

Mazkur maqolada tergov eksperimentini o‘tkazishning kriminalistik taktikasi, uning o‘rni va ahamiyati haqida so‘z yuritiladi. Tergov eksperimentini tashkil etish va o‘tkazish usullari, asosiy qoidalari hamda ulardan samarali foydalanish yo‘llari tahlil qilinadi. Tergov eksperimenti jinoyatlarni tergov qilish jarayonida muhim o‘rin tutadi. U voqealar rivojini aniqlash, dalillarni tekshirish va turli versiyalarni isbotlash maqsadida o‘tkaziladi. Mazkur protsessual harakat tergovchini voqea tafsilotlarini aniqlashga imkon beruvchi metodikaga asoslanadi. Tergov eksperimenti yuqori aniqlik va ehtiyotkorlikni talab qiladi. Uni o‘tkazish uchun maxsus taktika va usullar qo‘llanilib, jarayonning qonuniylik va ob‘ektivlik tamoyillariga rioya qilinadi. Ushbu maqolada tergov eksperimentining taktik asoslari, uni amalga oshirishda qo‘llaniladigan asosiy qoidalar va usullar tahlil qilinadi.

**Kalit so‘zlar.** Eksperiment, tergov, taktika, tanib olish, tergov eksperimentini o‘tkazishga tayyorgarlik ko‘rish, tergov eksperimentini o‘tkazish tartibi, taktikasi, natijalar, rasmiylashtirish.

### **Abstract**

This article discusses the forensic tactics of conducting an investigative experiment, its role and significance. The methods of organizing and conducting an investigative experiment, the main rules and ways of their effective use are analyzed. An investigative experiment plays an important role in the process of investigating crimes. It is conducted to determine the course of events, verify evidence and prove various versions. This procedural action is based on a methodology that allows the investigator to determine the details of the incident. An investigative experiment requires high accuracy and caution. Special tactics and methods are used to conduct it, and the principles of legality and objectivity of the process are observed. This article analyzes the tactical foundations of an investigative experiment, the main rules and methods used in its implementation.

**Keywords.** Experiment, investigation, tactics, recognition, preparation for conducting an investigative experiment, procedure for conducting an investigative experiment, tactics, results, formalization.

### KIRISH

Tergov eksperimenti jinoyatlarni tergov qilish jarayonida muhim tergov harakatlaridan biri hisoblanadi. Bu usul jinoyat qanday sodir etilganligini aniqlash yoki tergovchi tomonidan ilgari surilgan farazlarni tasdiqlash yoki rad etish uchun amalga oshiriladi. Tergov eksperimenti orqali jinoyatchi yoki guvohlarning harakatlari, jinoyat sodir bo‘lgan vaqt va joy sharoitlarini qayta tiklash imkoniyati tug‘iladi.

Tergov eksperimenti jinoyatga oid harakatlarni qayta tiklash orqali dalillarni tasdiqlash va ularni to‘g‘ri talqin qilish uchun amalga oshiriladi. Bu jarayonda tergovchi voqea tafsilotlarini chuqur o‘rganadi va bu ma’lumotlar keyinchalik tergovning to‘g‘ri olib borilishi uchun muhim bo‘ladi. Tergov eksperimentini muvaffaqiyatli o‘tkazish uchun bir qator taktika va qoidalar mavjud.

### ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Tergov eksperimenti bo‘yicha ilmiy va amaliy adabiyotlar ushbu protsessual harakatning turli jihatlarini yoritib beradi. A. R. Belkin va boshqa mutaxassislarining ishlarida tergov eksperimentini tashkil qilish va o‘tkazish metodikasi keng o‘rganilgan. Masalan, ularning tadqiqotlarida tergov eksperimenti quyidagi maqsadlarda amalga oshirilishi qayd etilgan:

Dalillarni tasdiqlash yoki rad etish: Hodisa tafsilotlarini aniqlash uchun avval topilgan dalillarga aniqlik kiritish.

Voqea rivojini modellashtirish: Hodisaning qanday yuz berganini o‘rganish va uning mexanizmini aniqlash.

Turli versiyalarni tekshirish: Hodisa bilan bog‘liq taxminlarni sinovdan o‘tkazish.

Adabiyotlarda tergov eksperimenti quyidagi asosiy qoidalarga tayanadi:

Eksperimentning qonuniyligi: Har bir harakat qonuniy asosda o‘tkazilishi va protsessual qoidalarga muvofiq bo‘lishi lozim.

Aniqlik va ehtiyotkorlik: Eksperiment paytida aniqlik bilan dalillar to‘planishi va ularning buzilmasligi ta’minlanadi.

Tergov versiyalarini tasdiqlash: Eksperiment tergovchi tomonidan ishlab chiqilgan versiyalarni isbotlash yoki rad etish maqsadida olib boriladi.

Ushbu maqolada tergov eksperimentini o'tkazish bo'yicha quyidagi metodologik yondashuvlardan foydalanildi:

Nazariy tahlil: Kriminalistika bo'yicha ilmiy manbalar va amaliy tavsiyalar o'rganildi.

Taqqoslash: Turli tergov eksperimentlari natijalari tahlil qilinib, ularning samaradorligi baholandi.

Case-study: Tergov amaliyotidagi konkret holatlar o'rganildi va ular asosida tavsiyalar ishlab chiqildi.

Praktik kuzatuv: Eksperiment jarayonida yuzaga keladigan muammolar va ularni hal qilish usullari ko'rib chiqildi.

### NATIJALAR

Tergov eksperimenti bir qator muhim maqsadlarni ko'zlaydi:

1. Jinoyat qanday sodir bo'lganini tushunish: Tergovchi jinoyatning qanday sodir bo'lganligini aniqlash uchun voqealarni qayta tiklaydi. Jinoyatchi yoki guvohlarning harakatlari va hodisa joyidagi sharoitlar o'rganiladi.

2. Tergov farazlarini tasdiqlash yoki rad etish: Tergovchi tomonidan ilgari surilgan farazlarni tergov eksperimenti orqali tasdiqlash yoki rad etish mumkin. Bu farazlar jinoyatchining qaerda bo'lgani, qanday harakat qilgani va qanday vositalardan foydalanganini o'z ichiga olishi mumkin.

3. Dalillarning ishonchliligini tekshirish: Tergov eksperimenti orqali olingan dalillarning haqiqiylikini yoki ularning boshqa tafsilotlar bilan qanday bog'liqligini aniqlash mumkin. Bu jarayonda tergovchi turli xil sharoitlarni modellashtiradi va dalillarning hodisaga qanday ta'sir ko'rsatganini o'rganadi.

4. Guvoh ko'rsatmalarining to'g'riligini tekshirish: Jinoyat sodir bo'lgan vaqtda guvohlar tomonidan berilgan ko'rsatmalar tergov eksperimenti yordamida tekshiriladi. Bu orqali guvohlarning so'zlariga qanchalik ishonchli ekani aniqlanadi.

Research Science and  
Innovation House







Tergov eksperimenti jarayonida quyidagi qoidalarga rioya qilinishi lozim:

#### 1. Tayyorlov bosqichi

Tergov eksperimenti oldindan rejalashtirilishi kerak. Bu bosqichda tergovchi eksperiment o'tkazish joyini, ishtirokchilarni va eksperiment davomida qo'llaniladigan vositalarni aniq belgilab olishi kerak. Tayyorlov bosqichida shuningdek, eksperiment o'tkazish sharoitlari, vaqti va zarur jihozlar ham rejalashtiriladi.

- Eksperimentni rejalashtirish: Tergovchi tergov eksperimentini o'tkazishdan oldin, unga qanday tayyorgarlik ko'rishni rejalashtiradi. Bu reja eksperimentni qanday o'tkazish, kimni jalb qilish va qanday maqsadga erishishni belgilaydi.

- Eksperimentda ishtirok etuvchilarni tanlash: Tergov eksperimentida guvohlar, jabrlanuvchilar, gumondorlar yoki boshqa tergovchilar ishtirok etishi mumkin. Har bir ishtirokchining roli oldindan belgilanishi va ular eksperiment davomida qanday vazifalarni bajarishini aniqlab olish kerak.

#### 2. Aniqlik va haqqoniylik qoidasi



Tergov eksperimenti jarayonida jinoyat sodir bo‘lgan sharoitlar va voqealar iloji boricha to‘g‘ri va aniq qayta tiklanishi kerak. Voqealarning haqqoniy tiklanishi tergov eksperimentining ishonchli bo‘lishini ta‘minlaydi. Bu jarayonda voqea tafsilotlariga e‘tibor berilishi, shuningdek, dalillar va ko‘rsatmalarni to‘g‘ri moslashtirish lozim.

- Voqeani haqqoniy tiklash: Eksperiment davomida jinoyat joyi va sharoitlari to‘liq qayta tiklanishi lozim. Masalan, hodisa joyidagi yorug‘lik darajasi, ovozlari va boshqa tafsilotlar iloji boricha haqiqiy sharoitga mos bo‘lishi kerak.

- Dalillarni aniqlik bilan o‘rganish: Tergovchi jinoyat sodir bo‘lgan paytdagi har bir detalni aniq tekshirishi kerak. Masalan, o‘lchamlar, masofalar, tezlik va harakatlar haqida aniq ma‘lumot olish uchun maxsus o‘lchov vositalari qo‘llaniladi.

### 3. Tizimli yondashuv qoidasi

Tergov eksperimenti izchil va tizimli tarzda amalga oshirilishi kerak. Har bir bosqich oldindan belgilanib, ishtirokchilarning harakatlari aniq rejalashtiriladi. Eksperiment jarayonida har bir detal va o‘zgarish qayd etilishi lozim.

- Eksperimentning izchil o‘tkazilishi: Tergovchi eksperimentni dastlabki bosqichdan to‘ yakuniy bosqichgacha aniq reja asosida o‘tkazadi. Har bir qadam muhim bo‘lib, ular izchil tarzda o‘rganiladi.

- Natijalarni qayd qilish: Eksperiment davomida tergovchi har bir natijani yozib borishi kerak. Bu natijalar keyinchalik tergov jarayonida dalil sifatida foydalanilishi mumkin.

### 4. Xavfsizlik qoidasi

Tergov eksperimenti davomida xavfsizlik qoidalariga qat‘iy rioya qilish zarur. Eksperiment vaqtida ishtirokchilarning xavfsizligini ta‘minlash uchun kerakli choralar ko‘rilishi kerak, ayniqsa, jinoyatchi tomonidan xavf tug‘dirishi mumkin bo‘lgan holatlarda alohida e‘tibor berilishi lozim.

- Xavfli vaziyatlardan qochish: Agar tergov eksperimenti davomida shaxsiy xavfsizlikka tahdid bo‘lsa, tergovchilar xavfsizlik choralari ko‘rishlari shart. Agar jinoyatchi qurollangan bo‘lsa yoki jinoyat joyi xavfli bo‘lsa, tegishli kuch ishlatish xizmatlari jalb qilinishi mumkin.

- Xavfsizlik texnikasi: Tergovchi va ishtirokchilar tajribani amalga oshirishda xavfsizlik texnikasi va vositalaridan foydalanishlari zarur. Bu, ayniqsa, portlovchi moddalar, qurollar yoki boshqa xavfli obyektlar bilan bog‘liq eksperimentlarda juda muhimdir.





#### 5. Guvohlarni jalb qilish qoidasi

Tergov eksperimenti davomida guvohlar va jabrlanuvchilar ishtirok etishi mumkin. Ularning ko'rsatmalari asosida voqealarni qayta tiklash va jinoyatni qanday sodir bo'lganligini aniqlash muhim hisoblanadi. Guvohlar tergov eksperimenti davomida shaxsiy xavfsizlik va maxfiylik qoidalariga rioya qilgan holda jalb etiladi.

- Guvoh ko'rsatmalarini tasdiqlash: Tergov eksperimenti davomida guvohlar voqeani qanday ko'rganliklarini qayta ko'rsatishlari mumkin. Bu orqali tergovchi ularning ko'rsatmalarining to'g'riligini tekshirishi mumkin.

- Guvohlar va jabrlanuvchilarni himoya qilish: Guvohlar va jabrlanuvchilarning xavfsizligini ta'minlash tergov jarayonida muhim hisoblanadi. Ularning shaxsiy ma'lumotlari maxfiy saqlanishi kerak.

#### 6. Maxfiylik qoidasi

Tergov eksperimenti davomida olingan ma'lumotlar maxfiy saqlanishi kerak. Bu ma'lumotlar faqat tergovchi, ishtirokchilar va tergov jarayonida ishtirok etayotgan huquqni muhofaza qilish organlariga taqdim etilishi mumkin. Endi ushbu fikrlarni kengroq tushuntirsak.

### XULOSA

Tergov eksperimenti jinoyatlarni tergov qilishda muhim protsessual harakat bo'lib, u dalillarni aniqlash va tergov versiyalarini tekshirishga imkon beradi. Ushbu protsessning qonuniy va ob'ektiv tarzda o'tkazilishi tergov natijalarining ishonchliligini ta'minlaydi.

Mazkur maqolada tergov eksperimentini o'tkazishning asosiy qoidalari, usullari va taktik yondashuvlari tahlil qilindi. Kelgusida ushbu jarayonni takomillashtirish va zamonaviy texnologiyalar yordamida boyitish jinoyatchilikka qarshi kurash samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Research Science and  
Innovation House

### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bazarova D.B., Astanov I.R. Kriminalistika va ekspertiza. Darslik. – T.: TDYuU, 2019. – 300 b.
2. Kriminalistika. Darslik. Mualliflar jamoasi. – Toshkent: TDYuU, 2018. – 553 b.
3. Kriminalistika. Uchebnik. Kollektiv avtorov. –T.: TGYuU, 2018. – 516 s.
4. Kriminalistika: Darslik / T.B.Mamatqulov, I.Astanov va boshq. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2015.
5. Mamatkulov T.B., Djumanov SH.T., Turgunov U.T. va boshq. Kriminalistik taktika: Darslik. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2013. – 218 b.
6. Kriminalistika. Darslik. Mualliflar jamoasi. – Toshkent: TDYuU, 2018. – 515 b.



---

# Research Science and Innovation House